

بررسی عوامل اجتماعی موثر بر معیارهای همسرگزینی

دکتر علیرضا کلدی^۱، مریم غفوربان قالیباف^۲

چکیده

این مقاله درصدد بررسی عوامل اجتماعی موثر بر معیارهای همسرگزینی در بین دانشجویان مجرد دانشگاه پیام نور مشهد است. ازدواج و انتخاب همسر تحت تاثیر فرایند متنوعی متشکل از دخالت سنتها، آداب و رسوم، معیارها، ایده‌ها، و ایده‌ال‌های مورد قبول گروه‌هایی است که انسان‌ها در میان آنها زندگی می‌کنند. امروزه به دلایل مختلفی سن ازدواج در بین جوانان بالا رفته است که این تاخیر در ازدواج را می‌توان به عنوان یک مسئله اجتماعی مطرح کرد.

اگر از نظر جامعه‌شناختی به موضوع همسرگزینی بنگریم موانع اقتصادی نظیر شغل و مسکن و... را نیز تا حدودی آمیخته با فرهنگ می‌بینیم. بنابراین شناخت عوامل موثر در انتخاب همسر و در بین این عوامل، شناخت عوامل اجتماعی بسیار مهم است چرا که شناخت این عوامل می‌تواند زمینه‌های توفیق در زندگی مشترک زوجین و زندگی اجتماعی آنها را فراهم سازد.

واژگان کلیدی: معیارهای همسرگزینی، دانشجویان، عوامل اجتماعی.

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۸۷/۱۲/۱۴

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۸۷/۱۱/۲۰

^۱ استاد دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی (نویسنده مسئول) arkaldi@yahoo.com

^۲ دانش‌آموخته کارشناس ارشد رشته جامعه‌شناسی از دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات

مقدمه

خانواده همچون صدفی است که اگر پایه‌های آن سنجیده و درست بنا نشود هرگز مرواریدی نخواهد پرورد از این رو تعریف دقیقی از زندگی مشترک در این مقوله از مفاهیم اساسی است. زندگی مشترک تنها در تامین و رفع نیازهای مادی، اقتصادی و تداوم نسل نیست بلکه حس مشارکت و تفاهم برای وسعت نگرش و امکان دستیابی به فرصتهای بیشتر است. به بیان دیگر زندگی مشترک مبتنی بر قرارداد بین زن و مرد برای ارضای نیازهای خود و به تبع آن انجام تمام کارکردهای خانواده شامل همکاری، تقسیم کار، تربیت و پرورش کودکان و ایجاد مامن مهر و عطوفت است.

ازدواج و تشکیل خانواده برای انسانها یک نیاز طبیعی است که از فطرت و آفرینش ویژه آنان سرچشمه می‌گیرد و نباید آن را یک قرارداد متعارف اجتماعی تلقی کرد. زیرا اگر این بنیان مقدس آسیب بیند پیامدهایی را در تحول ساختار کلی جامعه و نظام ارزش و فرهنگی آن دارد. نخستین وظیفه قوانین اخلاقی هر جامعه‌ای تنظیم روابط دو جنس مرد و زن بر پایه‌های مناسب است در واقع انسانی‌ترین عمل تنظیم این روابط همان ازدواج است که می‌توان آن را به عنوان اتحاد زن و مرد برای تکامل و تعالی جسمانی و روانی تعریف کرد.

ازدواج یک سنت دیرینه اجتماعی است که از زمانهای بسیار کهن و از آغاز زندگی اجتماعی انسان مرسوم بوده است ازدواج میثاق مقدسی است که در آن زن و مرد زندگی مشترک خود را پایه‌گذاری می‌کنند همه ادیان الهی به ویژه دین اسلام بر این سنت دیرینه و نیاز و خواست زن و مرد تاکید بسیار دارند چنانچه پیامبر اسلام می‌فرماید: هیچ بنایی در نزد خداوند محبوب‌تر از ازدواج نیست.

کمال انسان به ازدواج است معنای زوج بودن، یعنی مکمل و کامل شدن. بنابراین در امر ازدواج باید کفو بودن (کفو طبیعی) اجتماعی و اخلاق رعایت شود تا حقیقت زناشویی به تحقق پیوندد. ازدواج با همه محاسن چنانچه براساس شناخت و رعایت اصول و موازین مربوط انجام نگیرد مواجه با مشکلاتی می‌شود. در پاره‌ای از موارد حل آنها در گرو گسستن پیوند زناشویی و مالا منتج به سرخوردگی افسردگی و احساس شکست می‌شود. در نتیجه بجاست که برای ایجاد یک زندگی سعادتمندانه و ازدواج موفق معیارهای مناسب و شایسته‌ای در نظر گرفته شود.

بیان مسئله

ازدواج و انتخاب همسر تحت تاثیر فرایند متنوعی متشکل از دخالت سنتها، آداب و رسوم، معیارها، ایده‌ها، و ایده‌ال‌های مورد قبول گروه‌هایی است که انسان‌ها در میان آنها زندگی می‌کنند. آلتن ژیرار در اثرش، گزینش همسر در فرانسه معاصر، می‌نویسد در بین تمام مراسم، آداب و حوادث اساسی حیات انسانی، ازدواج از اهمیتی به سزا برخوردار است: هم از نظر نگاه فرد، هم از دیدگاه زیستی و هم از منظر اجتماعی، هیچ نهادی نیست که همانند آن جهانی و از نظر غایت ثابت و پایدار باشد از این رو هیچ نهادی همانند آن تحت تاثیر دگرگونی‌های اجتماعی قرار نمی‌گیرد. ازدواج باعث رشد و شکوفایی انسان می‌شود و ترک آن ممکن است انسان را به انحراف و فساد اخلاقی دچار سازد.

امروزه به دلایل مختلفی سن ازدواج در بین جوانان بالا رفته است که این تاخیر در ازدواج را می‌توان به عنوان یک مسئله اجتماعی مطرح کرد به خصوص در جوامع شهری بالا رفتن سن ازدواج به صورت یک امر عادی در آمده است. بسیاری از جوانان علاقه ای به تشکیل خانواده ندارند که ریشه در بسیاری از عوامل اجتماعی و فرهنگی و اقتصادی جامعه دارد و رشد جمعیت و به خصوص جوانی جمعیت ایران شدت مسئله را مضاعف نموده است. به این ترتیب میزان بیکاری جوانان افزایش یافته و بسیاری نیز از ورود به دانشگاه‌ها محروم مانده اند که این خود انگیزه برای تشکیل خانواده را پایین آورده است در این تحقیق می‌خواهیم ذهنیت دانشجویان دختر و پسر را نسبت به پدیده ازدواج مورد ارزیابی قرار داده و عوامل اجتماعی موثر در این امر را مانند، تحصیلات، پایگاه اجتماعی - اقتصادی خانواده، سن، جنس، را مورد بررسی قرار دهیم.

اهمیت و ضرورت تحقیق

اگر تحقیقی درصدد باشد که مشکلی را شناسایی نموده و ابعاد مختلف آن را از ابهام خارج سازد از آن حیث که نخستین گام را در راه حل آن مشکل بر می‌دارد فی نفسه مهم تلقی می‌شود هیچ جامعه ای عاری از مسائل اجتماعی نیست اما همه مشکلات اجتماعی از اهمیت و اولویت یکسانی برخوردار نیستند همواره مشکلاتی که علت مشکلات دیگر محسوب می‌شوند از اولویت و اهمیت زیادی برخوردار بوده و اهتمام به شناسایی دقیق آنها ضروری تلقی می‌شود. ژرف نگری در نابسامانی‌های اجتماعی شایع در خانواده‌ها ما را به این نتیجه مهم می‌رساند که یکی از علل اصلی نابسامانی‌ها انتخاب نامناسب همسر است. در میان انتخاب‌های مهمی که فرد در طول حیات

خود انجام می‌دهد نظیر (شغل، رشته تحصیلی، همسر...) انتخاب همسر پیش از هر انتخاب دیگری تعیین کننده سعادت یا بدبختی وی می‌باشد بخشی از ناسازگاری‌های زناشویی و حتی متارکه‌ها و طلاق‌ها به دلیل انتخاب ناشایست و عجولانه است.

دگرگونی‌های سریع، چون پیدایش شهرهای بزرگ، مهاجرت سریع روستاییان به شهر و گسترش وسایل ارتباطی بروز تغییرات همه جانبه‌ای را در امر انتخاب همسر موجب گردیده است (ساروخانی، ۱۳۷۰، ص ۱۱۴).

اگر از نظر جامعه‌شناختی به موضوع همسرگزینی بنگریم موانع اقتصادی نظیر شغل و مسکن و.. را نیز تا حدودی آمیخته با فرهنگ می‌بینیم. شیوه‌های نامناسب همسرگزینی می‌توانند به عنوان مانعی در مسیر ازدواج جوانان عمل کنند و باعث طولانی تر شدن دوران مجرد شوند و تاخیر در سن ازدواج در آینده‌ای نه چندان دور موجب تشکیل خانواده‌هایی خواهند شد که در آنها فاصله بین والدین و فرزندان به احتمال قوی باعث شکاف فرهنگی عمیق میان آنها خواهد شد. بنابراین شناخت عوامل موثر در انتخاب همسر و در بین این عوامل، شناخت عوامل اجتماعی بسیار مهم است چرا که شناخت این عوامل می‌تواند زمینه‌های توفیق در زندگی مشترک زوجین و زندگی اجتماعی آنها را فراهم سازد.

اهداف تحقیق

- شناخت اهمیت عوامل اجتماعی در انتخاب همسر
- آشنایی با تفاوت‌هایی است که بین دیدگاه‌های دانشجویان پسر و دختر درباره معیارهای انتخاب همسر وجود دارد.

تعریف ازدواج

کارلسون در اثرش انطباق‌پذیری و ارتباط در ازدواج این تعریف را از ازدواج بدست می‌دهد: "ازدواج فرایندی از کنش مقابل بین دو فرد یک مرد و یک زن که برخی شرایط قانونی را تحقق بخشیده‌اند و مراسمی برای برگزاری زناشویی خود برپا داشته‌اند و به طور کلی عمل آنان مورد پذیرش قانون قرار گرفته و بدان ازدواج اطلاق شده است."

کلودی لوی اشتروس معتقد است که "ازدواج برخوردی است در اماتیک بین فرهنگ و طبیعت، یا میان قواعد اجتماعی و کشش جنسی".

گوئتر، اثرش را به نام " ازدواج، اشکال و منشاء آن " با بحث از حیات و روابط جنسی بین حیوانات آغاز می کند و این از آن روست که ازدواج دارای منشاء زیستی و جسمانی است. اما بر این حیات زیستی و حیوانی، فرهنگ نیز افزوده شده است تا به زعم لوی اشتروس در اثرش ساخت های اساسی خویشاوندی موجبات دگرگونی حیات طبیعی را فراهم آورد و در نتیجه برآیندی نو پدید آید.

ازدواج و قرارداد ناشی از آن نوعی تقدس است. برخی تا آنجا پیش می روند که تقدس زوجیت را مهمترین وجه تمایز آن از دیگر روابط بین انسانها می دانند (ساروخانی، ۱۳۸۱، ص ۲۳).

ازدواج های کهن

همانطور که می دانیم زناشویی رویدادی پایدار است. بنابراین افراد از بین می روند حال آنکه ساخت های اجتماعی که به کار سازمان دهی زندگی زناشویی آنان مشغولند بر جای می مانند و بدین سان این دستاوردهای بشری با انتقال به نسل های پسین و غنی تر شدن در طی تاریخ، نسل های متوالی را به هم پیوند می دهند. در اینجا ما به اختصار به بیان وضع پیشین پویش های همسرگزینی می پردازیم.

شاید کهن ترین راه تحصیل همسراسارت و یغماگری یا خریداری یا مبادله بوده است. به عقیده این نویسندگان رسم خرید یک دختر نه به قصد خدمت گزاری بلکه گاهی هم به منظور زناشویی تا دیر باز در ایران وجود داشته است.

وستر مارک [۱] نشان داده است که در نزد (اقوام پست) نتیجه زناشویی به ندرت موجب خرسندی می شود و در بیشتر موارد برای ایجاد توازن همسنگی می باید به پدر و یا به دیگر خویشان نامزد خساراتی پرداخت شود.

زناشویی های دادوستدی نیز خود شکل های گوناگونی دارد. از جمله مبادله دو نامزد است که " براون " و چند پژوهنده دیگر نزد بومیان استرالیا دیده اند. و نیز مبادله خواهران به عنوان همسر در میان دهقانان فلسطینی دیده شده است. این رسم تا آنجا پیش می رود که در مواردی چند در جوامعی در برابر قتلی از ایلی دیگر دختری به عنوان همسر ایفاء می شود.

ویژگی اصلی و بارز این گونه زناشویی ها ناخشنودی دو جانبه خود همسران بود. زیرا دختر تا زمان ازدواج همچون یک شیء در مالکیت پدر و مادر و حتی برادر خویش قرار داشت. پسر نیز به نوبه خود آزاد نبود و آنچه بیشتر اهمیت داشت در واقع منافع گروه بود گاه جوانان را هنگام

کودکی نامزد می‌کردند. زیرا در خانواده‌هایی که با هم اختلاف داشتند این وصلت می‌توانست به کشمکش پایان دهد ضرورت‌های نظام اقتصادی نیز می‌توانست در این امر نقش نخستینی داشته باشد.

در رسم ازدواج مانند "لویرات [۲]" به خوبی دیده می‌شود که جامعه مرد را مجبور می‌کند تا بیوه برادر خود را به آن سبب که وارثی نیافته به همسری برگزیند حتی اگر به این کار رغبتی نداشته باشد. در کنار این گونه وصلت‌ها که سهم احساسات شخصی در دو سوی ازدواج به کمترین اندازه خود می‌رسد ما حتی در گروه‌های به اصطلاح "نامتمدن" در امر همسرگزینی به مکانیسم‌هایی برخورد می‌کنیم که برای جوانان آزادی عمل قابل توجهی قائل هستند. برای اثبات فرضیه می‌توان از مثال‌هایی چند که از بررسی و سترمارک به نام تاریخ زناشویی برگزیده ایم سود جست.

در بررسی که میان اقوام "یاهان" در سرزمین آتش توسط (توماس بریج) به عمل آمده است این نتیجه به دست آمده است در میان این جماعت چه بسا روی می‌دهد که دختر جوانی احساس می‌کند که نسبت به شوهر خود بیزاری شدید و عمیقی دارد آن چنان که تمایل دارد او را ترک گوید. در چنین حالی او را به کسی شوهر می‌دهند که خواستارش با شد. نزد توالش‌های پاناگونی هم دختر را هرگز وادار نمی‌کنند که برخلاف خواسته خود به کسی شوهر کنند (ساروخانی، ۱۳۸۱، صص ۳۴-۳۵).

خطوط اصلی تطور

فرهنگ جدید با دگرگون ساختن خانواده آن را انسانی تر می‌سازد در ازدواج‌های کنونی، به طور کلی جز خواست دو فرد، یعنی همان کسانی که سرنوشت شان بر این قرار گرفته که شریک زندگی هم باشند، خواست هیچ کس دیگری به حساب نمی‌آید، از این دیدگاه می‌توان گفت، ازدواج تحولی شگرف یافته است.

الف: در مرحله اول قبل از تطور، ازدواج فرزندان از وظایف و اختیارات بزرگترها بود. همان طوری که خانواده گسترده یا پدر مسئول ابعاد تولیدی، مصرفی و نیز رسالت‌های سیاسی بود، حق داشت فرزندان را نیز به زناشویی بسپارد در این مرحله از تطور سعی در تحقق اهداف جامعه است و جلوه‌های خاصی از زوجیت ملاحظه می‌شود.

ازدواج کودکان نابالغ که به خواست بزرگترها و به عنوان وسیله ای در تامین مصالح اجتماعی صورت می‌بندد، گاه هدف از آن جلوگیری از توزیع میراث خانوادگی است و گاه به منظور امحای عناد پیشین دو گروه خویشاوند.

والدین در گزینش همسر از اختیارات تام برخوردارند ازدواج به صورتی تنظیم شده صورت می‌پذیرد تا آنجا که دامنه این اختیارات به حیات بعد از زوجیت نیز کشیده می‌شود
ب: در این مرحله زوجین در آنچه بزرگترین اقدام در تعیین سرنوشتشان تلقی می‌شود، حق تصمیم‌گیری دارند. البته بسط شعاع آزادی آنان که سرنوشتشان در گرو این زناشویی است، به معنای گسست از خواست و علایق والدین نخواهد بود.

سرانجام آنکه ورود جوامع انسانی به مرحله دوم، نمی‌تواند به امحای مرزهای جامعه و پیرایی زوجیت آزاد[۳] که در آن انسانها بنا به خواست خود و به دور از تمامی ممنوعیتها و مشکلات به کار ازدواج می‌پردازد، بیانجامد یعنی که عمل زوجیت بانمایی عواقب فردی و اجتماعی آن نه اقدامی عاجلانه و سرسری است و نه هیچ‌گاه تصادفی. این آزادی گرچه شایان توجه است لیک بیکرانه نیست و این بدان معناست که فرد چه آگاهانه و چه ناآگاهانه، به هنگام انتخاب شریک زندگی خود از قواعد بسیار پیچیده اما دقیق پیروی می‌کند (ساروخانی، ۱۳۸۱، ص ۳۶).

شیوه همسرگزینی

همچون سایر ابعاد زندگی، گزینش همسر نیز دستخوش تحول و دگرگونی گردید. در دوران پیشین، ازدواج به شدت تحت تاثیر فشار اجتماعی قرار داشت. انتخاب همسر نه براساس میل و علاقه طرفین، که به دلیل نوعی جبر اجتماعی، انجام می‌شد. در جامعه ای که فردیت مطرح نبود، علایق فرد نیز ارزشی نداشت، ازدواج از حالت وصلت بین دو شخص خارج و به وضعیت وصلت و اتحاد بین دو گروه خویشاوندی تبدیل گردیده بود.

پایگاه اجتماعی دختر در خانه پدر یا برادر نامشخص بود. احتمالاً چیزی فراتر از خدمه، اما به طور حتم پائین تر از پایگاه کدبانوی خانه، تنها راه ارتقاء اجتماعی دختر، ازدواج بود. هرچند که زن متأهل معمولاً تحت سلطه مادر شوهر قرار داشت و شوهر نیز بر او اعمال قدرت می‌کرد، اما به تدریج با انتقال اقتدار شوهر به زن، در حیطه‌هایی خاص، زن تبدیل به فرد فرمان‌دهنده پس از فوت مادر شوهر، به بالاترین مقام خانه می‌رسید. به این ترتیب برای دختران جامعه ازدواج تنها امکان کسب یک نقش اجتماعی قابل قبول جامعه بود. مردها نیز مجبور به ازدواج بودند، زیرا اداره

واحد خانه که در عین حال، محل تولید نیز بود، بدون وجود زن که قسمتی از کارها را بر عهده می‌گیرد، امکان نداشت. با ازدواج، پسر مجرد تبدیل به مرد متأهل می‌شد که از اهمیت اجتماعی بالاتری برخوردار بود (سگالن، ۱۳۷۰).

گذشته از جنبه اقتصادی، اصل مهم در ازدواج، ایجاد تحکیم خانوادگی بود. علاقه و محبت در فرع قرار داشتند. اهمیت اتحاد خانوادگی چه از بعد سیاسی، اقتصادی یا اجتماعی تا آن حد مهم بودند که خانواده‌ها، انتخاب همسر فرزندان را خود در دست داشتند (Casay 1989:85).

به عبارت دیگر در گذشته، الگوی غالب در شیوه ازدواج به صورت ترتیب داده شده [۴]، از طرف بزرگترها بود که در حال حاضر شاهد سلسله تغییرات و تعدیلاتی نسبت به گذشته هستیم. از جمله افزایش آزادیهای فردی و حق تصمیم‌گیری و اظهار نظر در آنچه بزرگترین اقدام در تعیین سرنوشتشان تلقی می‌شود، می‌باشد که این افزایش بیشتر بین افراد تحصیل کرده (تحصیلات عالی) دیده می‌شود (آقاجانیان ۱۳۷۶: ۶).

در ایران نقش والدین در ازدواج، بیش از جوامع صنعتی به چشم می‌خورد، به طوریکه هنوز می‌توان گفت: خانواده ایرانی مخصوصاً در نقاطی که کمتر با فرایند تجدد آشنا شده‌اند، یکی از وظایف و کارکردهای خود را گزینش همسر برای فرزند یا فرزندان خود می‌داند (ساروخانی ۱۳۸۱، ص ۳۷).

از سوی دیگر ازدواج فامیلی که از ویژگی‌های خاص ازدواج ایرانی تلقی می‌شود، بتدریج جای خود را به ازدواجهای غیرفامیلی داده است که این پدیده در شهرها به ویژه شهرهای بزرگ نسبت به روستاها بیشتر دیده می‌شود.

تحولات مذکور در شیوه همسرگزینی را می‌توان به دلیل کم‌رنگ شدن کمک مالی والدین به فرزندان در ازدواج و استقلال شغلی و مالی جوانان و تغییر نوع معیشت و حرکت از اقتصاد کشاورزی به سوی صنعتی و خدماتی نام برد (اعزازی ۳۷۶، ص ۱۰۲).

ازدواج در ایران

به طور کلی در ازدواج ایران، نقش والدین بیش از جوامع صنعتی به چشم می‌خورد، به طوری که هنوز می‌توان گفت خانواده ایرانی (مخصوصاً در نقاطی که کمتر با فرایند تجدد آشنا شده‌اند) یکی از وظایف یا کارکردهای خود را گزینش همسر برای فرزند یا فرزندان خود می‌داند. در فرایند ازدواج ایران، روشهای گزینش همسر نیز ویژه‌اند اهم این روشها خواستگاری است که هنوز

با صوری بالنده تعدیل یافته در ایران معاصر به چشم می‌خورد. در ایران، همسریابی و گزینش همسر آرام آرام از یکدیگر منفک می‌شوند. به طوری که جوانان به مرور در جریان مرحله اول (همسریابی) فعال تر می‌شوند اما به هنگام اتخاذ تصمیم نهایی که مستلزم ارزیابی و داوری است، کار والدین و بزرگترها آغاز می‌شود. حتی در صورت کاهش نقش والدین در گزینش همسر در افراطی‌ترین صورت آن، تاثیر والدین به صورتی غیرمستقیم در ازدواج جوانان پابرجاست (ساروخانی، ۱۳۸۱، ص ۱۲۱).

مبانی نظری تحقیق

تئوری نیازهای مکمل

مشهورترین نظریه ناهمسان همسری، تئوری روبرت وینچ (۱۹۵۵) است. وی بیان کرد که افراد از بین حوزه واجدین شرایط فردی را به عنوان همسر خود انتخاب می‌کند که ویژگی‌های روانشناختی مکمل خود را دارا باشد. بنابراین نظریه ناهمسانی دو فرد از لحاظ قابلیت‌های ذهنی، از یکسو میان آنان پیوند ایجاد می‌کند و از سوی دیگر کمکی در ارضاء زندگی زناشویی است. چنانچه طرفداران نظریه ناهمسان همسری می‌پندارند، اگر یکی از آن دو دارای منشی چیره‌گر باشد و دیگری منشی چیره پذیر، آنها خواهند توانست با یکدیگر وصلت کنند و ازدواج می‌تواند بر ایشان خرسند کننده باشند حال آنکه اگر هر دوی ایشان از منشی یگانه برخوردار باشند (هر دو سلطه جو و یا هر دو سلطه پذیر باشند) گمان نمیرود که به سوی یکدیگر بگرایند در چنین وضعی وصلت آنان قرین ناکامی خواهد شد. پس هر یک از همسران برای آنکه نیکبخت و سازگار باشد باید به نوبه خود در حل مسائل زندگی به نوعی در تبادل و تکمیل متقابل اهتمام ورزد.

وینچ، باور داشت که عشق جذباتی برای طرفین دارد که می‌تواند نیازهای روانشناختی دیگری را برطرف کند. به نظر او هر کس در پی ارضاء پاره‌ای از این نیازهای شخصی است و همین نیازهای ارضاء نشده هستند که فرد را به سوی انتخاب همسری میرانند که به سبب دارا بودن خصال شخصی متفاوت، قابلیت برآورده ساختن نیازهای او را داشته باشد. وینچ در اثر دیگر خود شواهد جالب تری در این مورد ارائه می‌دهد. او مدعی است که اگر شوهر متمایل به فرماندهی باشد، زن احتمالاً مایل است منشی فرمانبر و چیره پذیر باشد و بالعکس، اگر مردی دارای خصلتی مطیع باشد، زن موجودی مستقل و حاکم می‌گردد (اشلمان به نقل از وینچ، ۱۹۸۸).

وینچ عقیده داشت اگر چه که همسان همسری در خصوصیات اجتماعی یک تاثیر قوی روی انتخاب همسر دارد و انتخاب همسر، همسان است در رابطه با خصوصیات اجتماعی مثل سن، نژاد، مذهب، ناحیه قومی، همجواری، مسکونی، پایگاه اجتماعی - اقتصادی، تحصیل و پایگاه نکاحی قبلی، اما وقتی در سطح فیزیکی وانگیزی شخصی می آید همسرگزینی گرایش دارد که تکاملی باشد تا همسان.

در هر حال اصل اساسی وینچ این است که بیشتر مردم در پی آنند تا برای نیازهای خود کسی را بیابند که بیشترین ارضاء و خشنودی را برای آنها فراهم می آورد. وینچ به عنوان بانی این اندیشه تنها حامی آن نیست، زیرا این اندیشه حامیان دیگری نیز چون کستین (۱۹۵۵) دارد. محققانی مانند اشتراوس (۱۹۴۷) و والر (۱۹۳۰) و لمارتزر (۱۹۵۷) به نتایج مشابهی در این مورد رسیده اند.

تئوری تصور از همسر مطلوب

واژه همسر ایده آل (مطلوب) به منظور بیان تصویری که جوانان از ویژگیهای فرد مورد نظرشان جهت ازدواج در ذهن خود می سازند به کار می رود. در هر جامعه و به خصوص جوامعی که در آن ازدواج و انتخاب همسر از اهمیت زیادی برخوردار است از جوانان انتظار می رود که وقت قابل ملاحظه ای را به نظر درباره ترسیم ذهنی ویژگیهای همسر مطلوبشان اختصاص دهند. برای بعضی از آنها این تصویر واضح و روشن است و برای بعضی دیگر مبهم و هاله ای شکل. برخی از آنها نیز نسبت به داشتن یک تصویر ذهنی از همسر مطلوب خود هیچگونه آگاهی ندارند، اما همانها نیز از ملاکهای مشابهی در انتخاب همسر استفاده می کنند، اما به شیوه سلیبی و نه ایجابی، آنها اگر چه دقیقاً نمی دانند که چه می خواهند اما حداقل می دانند که چه نمی خواهند. آنان ممکن است افرادی را که از لحاظ نژاد، ملیت، مذهب، طبقه اجتماعی و سطح تحصیلات تفاوت زیادی با آنها دارند از قلمرو توجه و ملاحظه خود خارج سازند (بورگس، ۱۹۷۰، ص ۲۵۵).

اگر چه تقریباً هیچ تحقیق تجربی در خصوص منشأ تشکیل تصور ذهنی از همسر ایده آل صورت نگرفته اما می توان به دونوع مهم شکل گیری این تصور اشاره کرد: ارزشهای فرهنگی و نیازهای شخصی (آدری، ۱۹۶۶، ص ۱۷۹).

۱- ارزشهای فرهنگی به عنوان منبع تشکیل تصور ذهنی از همسر ایده آل

تصور و برداشت مردم از صفات شخصی مطلوب در یک همسر ایده آل بخشی از فرهنگ یک گروه است که توسط اعضای جدیدتر آن گروه مورد تقلید واقع می شود. این تصورات اگر چه

در مدت زمان معینی ثابت باقی می‌مانند اما تحت شرایط و مقتضیات جدید تا حدودی متحول می‌گردند. هر فرهنگی تصویری از همسر مطلوب را در اذهان اعضای یک جامعه می‌پروراند. این تصور سازی بر حسب اینکه در آن فرهنگ چه چیزی مهم است و بسته به اینکه ازدواج در آن جامعه چه کارکردهایی را به انجام می‌رساند متفاوت است. همچنین تعیین اینکه فرهنگ کدام ویژگیهای جسمانی، اجتماعی و یا شخصیتی را جهت تصور سازی مطلوب می‌نمایاند باز به معنا و مفهوم ازدواج در یک جامعه بستگی دارد.

در جوامعی که در آن به ازدواج از دیدگاه تقسیم کار و فرزندزایی نگاه می‌شود در موقع توصیف یک زن ایده آل ویژگیهایی همچون داشتن اندامی قوی و ستبر (جهت یاری رساندن شوهر در کشاورزی و تولید مثل) مورد تأیید واقع می‌شود.

ویژگیهای فیزیکی مطلوب در مردان و زنان همراه با تحول در تمایزات نقشی زن و مرد سریعاً متحول می‌گردند.

شاید این گفته به حقیقت نزدیکتر باشد که وسایل ارتباط جمعی به تصور سازی و اشاعه ایده آلهای در حال تکوین فرهنگ کمک می‌رسانند (آدری، ۱۹۷۷، ص ۱۸۰).

تعریف فرهنگی از همسر مطلوب به دو طریق بر انتخاب همسر تأثیر می‌گذارد:

الف: بیان یک وفاق در مورد ویژگیهای مطلوب یک همسر

فرهنگ از این طریق مطلوبیت نسبی هر فرد را تعیین می‌کند و تصاحب کسانی را که به ایده آل نزدیک ترند به صورت یک منزل کلی و عمومی در می‌آورد. تبیین مبتنی بر منزلت طلبی در مورد میل به زیبایی و دلربایی قابل قبول ترین تبیین محسوب می‌شود.

ب: فراهم آوردن مجموعه ای از ویژگیهای مطلوب جهت انتساب به همسر

فرهنگ از این راه باعث می‌شود که افراد ویژگیهایی را به همسر خویش منتسب نمایند چه این ویژگیها در وی باشد و چه نباشد. این فرآیند به فرآیند آرمانی ساختن همسر معروف است. اما مطالعات تجربی این ایده آل را به شکل ضعیفی مورد تأیید قرار می‌دهد. در مطالعه اشتراوس (۱۹۴۷) پاسخگویی به تشابه فیزیکی بسیار کمی را بین همسر ایده آل و همسر واقعی شان گزارش کرده بودند (آدری، ۱۹۶۶، ص ۱۸).

۲- نیازهای شخصی به عنوان دومین منبع تشکیل تصور ذهنی از همسر ایده آل

اگر روابط زوجین همچون روابطی تلقی شوند که انسانها در آن حداکثر ارضای عاطفی خود را دارند طبیعی است که تصور آنها از همسر مطلوب قویاً متأثر از آرایش فرد تصور کننده باشد، مستقل از تجویزات فرهنگی یا مضاعف بر آن. این امر در جنبه‌های روان‌شناختی همسر مطلوب صادق است. از طرف دیگر در مورد اینکه جنبه‌های فیزیکی همسر ایده آل متأثر از شخصیت تصور کننده می‌باشد شواهد کمی در دست است و به نظر می‌رسد جنبه‌های فیزیکی متأثر از فرهنگ یک جامعه باشد و کمتر از نیازهای شخصیتی تأثیر پذیرد.

تأثیر تصور ذهنی از همسر مطلوب در روند همسرگزینی واقعی

شواهد موجود نشان می‌دهند که تصور از همسر مطلوب فرد را در انتخاب همسر راهنمایی می‌کند و باعث می‌شود که فرد یا کسی که این صفات ایده آل را دارا است و یا وی چنین می‌پندارد ازدواج کند. همسر مطلوب در برگیرنده صفاتی است که فرد آرزو می‌کند دارا باشد، اما می‌داند که فاقد آن صفات است. آنگاه که دو نفر باهم ازدواج می‌کنند، هر کدام خود ایده آل را به دیگری نسبت می‌دهد. البته پر واضح است که هیچکدام از آنها همیشه دارای صفات و ویژگیهای متناسب نیستند. مقایسه تصور از همسر ایده آل با ویژگیهای تصور کننده در میان افراد مجرد و افرادی که به عقد همدیگر در آمده‌اند الگوی کاملاً متفاوتی از مناسبات را نشان می‌دهد. از اینجا می‌توان به این نتیجه رسید که تصور از همسر مطلوب در طول زمان و در جریان برخورد با افراد زیادی از جنس مخالف متحول می‌گردد و این تصور بیشتر محصول تجربه‌های قبلی و فعلی فرد می‌باشد تا عامل تعیین کننده همسرگزینی (آدری، ۱۹۶۶، ص ۷۸۴).

تصور از همسر مطلوب تنها در مراحل اولیه به همسرگزینی مؤثر واقع می‌شود و به ندرت اتفاق می‌افتد که افراد با کسی ازدواج کنند که دارای همگی صفات از پیش اندیشیده‌اش باشد (بورگس، ۱۹۷۰، ص ۲۵۸).

روش تحقیق

در این تحقیق، از روش پیمایش استفاده شده است. روش پیمایش از متداولترین روشهایی است که در تحقیقات اجتماعی به کار می‌رود.

جامعه آماری

جامعه آماری تحقیق حاضر دانشجویان دختر و پسر دانشگاه پیام نور مرکز مشهد در سال ۱۳۸۶ است.

تعیین حجم نمونه

حجم نمونه در این تحقیق با استفاده از فرمول نمونه گیری کوکران، ۳۲۸ نفر است که برای اطمینان بیشتر، ۳۳۶ نفر انتخاب شدند.

جدول شماره (۱) حجم نمونه به تفکیک دو جنس در بین دانشجویان دانشگاه پیام نور مرکز مشهد

تعداد نمونه تخصیص یافته در بین دو جنس	تعداد جمعیت دانشجویان		
	درصد	فراوانی	
۲۳۵	۷۰	۷۰۰۰	زن
۱۰۱	۳۰	۳۰۰۰	مرد
۳۳۶	۱۰۰	۱۰۰۰۰	جمع

شیوه نمونه گیری

نوع نمونه گیری در تحقیق حاضر، نمونه گیری طبقه ای متناسب می باشد. که با توجه به آمارهایی که از دانشگاه گرفته شد، نحوه انتخاب اعضای نمونه بدین شکل است که با رعایت تناسب جمعیت بین دو جنس، با مراجعه به کلاسها که به صورت تصادفی انتخاب شده بودند پرسشنامه ها را تکمیل نمودیم.

روش تجزیه و تحلیل اطلاعات

کار تجزیه و تحلیل اطلاعات پس از گردآوری پرسشنامه و کد گذاری و استخراج آنها توسط کامپیوتر با نرم افزار SPSS، براساس فرضیات صورت گرفته است، و یافته ها به دو شکل توصیفی و استنباطی مورد بررسی قرار گرفته است. در سطح توصیفی از جداول فراوانی و درصدها و محاسبه میانگین و نما و در سطح استنباطی از آزمون های مختلف (پیرسون، اسپیرمن، یومان ویتنی، تی تست و...) با توجه به سطح سنجش متغیرها استفاده شده است

نتایج تحقیق

در این تحقیق ۳۲ فرضیه وجود داشت. در اینجا فرضیه هایی که تایید شده است بیان می شود.

-نتایج آزمون یومان ویتنی نشان می دهد که بین جنس و میزان اهمیت دادن به معیارهای اجتماعی تفاوت معناداری مشاهده می شود به طوری که سطح معنی داری آن (sig=0/004) است. این تفاوت نشان می دهد که زنان بیشتر از مردان به معیارهای اجتماعی اهمیت می دهند.

-نتایج نشان می‌دهد که بین جنس و میزان اهمیت دادن به معیارهای مذهبی تفاوت معناداری مشاهده می‌شود به طوریکه سطح معنی داری آن ($\text{sig}=0/000$) است. که نشان دهنده این نکته است که زنان بیشتر از مردان به معیارهای مذهبی اهمیت می‌دهند

-نتایج آزمون اسپیرمن نشان می‌دهد که بین سن پاسخگویان و میزان اهمیت دادن به معیارهای مذهبی همبستگی مستقیم معنی داری مشاهده شده است به طوریکه سطح معنی داری آن ($\text{sig}=0/011$) است. بدین معنی که هر چه سن افزایش پیدا می‌کند میزان اهمیت معیارهای مذهبی بیشتر می‌شود.

-نتایج آزمون اسپیرمن نشان می‌دهد که بین میزان درآمد خانواده و اهمیت معیارهای مذهبی همبستگی معناداری مشاهده شده است به طوریکه سطح معنی داری آن ($\text{sig}=0/002$) است. بدین معنی که هر چه میزان درآمد خانواده بیشتر شود اهمیت معیارهای مذهبی بیشتر می‌شود.

-نتایج آزمون اسپیرمن نشان می‌دهد که بین میزان تحصیلات پدر پاسخگویان و میزان اهمیت به معیارهای مذهبی همبستگی معنی داری مشاهده شده است به طوریکه سطح معنی داری آن ($\text{sig}=0/009$) است. یعنی اینکه هر چه تحصیلات پدر بیشتر باشد توجه به معیارهای مذهبی بیشتر میشود.

-نتایج آزمون تی تست یومان ویتنی نشان می‌دهد که بین جنس و میزان اهمیت دادن به معیارهای اقتصادی تفاوت معناداری مشاهده می‌شود به طوریکه سطح معنی داری آن ($\text{sig}=0/04$) است. این تفاوت نشان می‌دهد که زنان بیشتر از مردان به معیارهای اقتصادی اهمیت می‌دهند.

-نتایج آزمون اسپیرمن نشان می‌دهد که بین میزان تحصیلات پدر پاسخگویان و میزان اهمیت به معیارهای اقتصادی همبستگی معنی داری مشاهده شده است به طوریکه سطح معنی داری آن ($\text{sig}=0/02$) است.

بدین معنی که هر چه تحصیلات پدر افزایش یابد معیارهای اقتصادی اهمیت پیدا می‌کند.

-نتایج آزمون اسپیرمن نشان می‌دهد که بین میزان تحصیلات مادر پاسخگویان و میزان اهمیت به معیارهای اقتصادی همبستگی معنی داری مشاهده شده است به طوریکه سطح معنی داری آن ($\text{sig}=0/008$) است. به این معنی که هر چه تحصیلات مادر بیشتر باشد توجه به معیارهای اقتصادی بیشتر می‌شود.

نتایج جدول ذیل میزان اهمیت معیارهای انتخاب را از نگاه پاسخگویان نشان می‌دهد. همچنانکه مشاهده می‌شود ۹۷/۵ درصد از پاسخگویان نجابت را مهمترین معیار که به میزان زیاد و خیلی زیاد مهم ذکر کرده اند و ۹۶ درصد اخلاق را، مسئولیت پذیری و هم مذهب بودن هر کدام با ۹۵ و ۹۲ درصد در مراتب بعدی قرار دارند. نظر دوستان با ۱۶ درصد دارای کمترین اهمیت می‌باشد میانگین هر معیار نیز بیان کننده میزان اهمیت آنان است.

جدول شماره (۲) بررسی نظرات پاسخگویان بر حسب معیارهای انتخاب

میانگین	جمع	خیلی زیاد	زیاد	اهمیتی ندارد	کم	خیلی کم	
4.81	100.0	85.0	12.5	1.8	.3	.3	نجابت
4.79	100.0	85.0	11.3	2.5	.6	.6	اخلاق
4.73	100.0	82.6	12.5	1.8	2.1	.9	مسئولیت پذیری
4.58	100.0	72.2	19.8	3.7	2.5	1.9	هم مذهب بودن
4.39	100.0	56.9	33.3	3.4	5.2	1.2	منزلت اجتماعی
4.28	100.0	50.0	37.3	5.5	5.2	1.9	هم کفو بودن
4.17	100.0	48.8	33.6	6.5	9.0	2.2	پیشینه خانوادگی
4.03	100.0	39.4	39.7	8.9	9.2	2.8	شناخت قبلی
3.98	100.0	37.7	37.1	12.8	10.6	1.8	نوع شغل
3.86	100.0	33.2	41.3	7.5	14.9	3.1	تحصیلات
3.73	100.0	28.1	41.6	9.8	16.2	4.3	نظر بزرگترها
3.59	100.0	20.7	42.0	17.0	17.0	3.4	شرایط مالی خوب
3.52	100.0	21.0	41.0	14.2	17.3	6.5	تفاوت سنی
3.46	100.0	23.3	29.0	27.1	11.9	8.6	چادری بودن
3.35	100.0	15.9	34.9	20.9	25.9	2.5	وضعیت مالی خانواده
3.31	100.0	12.0	45.1	10.1	28.5	4.3	زیبایی
3.24	100.0	16.1	26.3	28.8	23.5	5.3	رشته تحصیلی
3.14	100.0	10.7	30.3	27.3	26.3	5.3	میزان جهیزیه
3.03	100.0	11.0	23.3	30.1	29.1	6.4	داشتن منزل شخصی
3.00	100.0	12.7	21.4	32.5	20.4	13.0	همشهری بودن
2.94	100.0	11.1	20.4	28.5	31.3	8.7	میزان مهریه
2.90	100.0	8.4	18.9	36.2	27.6	9.0	داشتن ماشین شخصی
2.52	100.0	3.4	12.5	33.3	35.2	15.6	نظر دوستان

پیشنهادهای تحقیق

-در بحث تاخیر ازدواج و لطمه وارد شدن به جوانان، ۵۷ درصد پاسخگویان بر این باورند که به میزان زیاد و بسیار زیاد مورد لطمه قرار می‌گیرند که این خود آثار مخربی بدنبال دارد لذا اهمیت به این مساله و حذف این تاخیر بسیار مهم است.

-از عواملی که باعث مانع ازدواج می‌شود می‌توان کمبود امکانات مالی را نام برد که دولت یا ارگانی که متولی این امر است با کمک‌های نقدی یا غیر نقدی یا وام‌هایی با باز پرداخت‌های طولانی تر که با شرایط دانشجویان سازگارتر باشد می‌تواند گام موثری در این زمینه بردارد.

-نتایج نشان می‌دهد که والدین به معیارهای اقتصادی و مذهبی بیشتر اهمیت می‌دهند و فرزندان معیارهای اجتماعی برایشان مهم است لذا این تفاوت‌ها تعارضاتی در انتخاب و نظراتی را بوجود می‌آورد و این نکته که بیشتر انتخاب‌ها با نظر والدین انجام می‌گیرد لذا توجه به این نکته حائز اهمیت است که تعادلی از لحاظ معیارها وجود داشته باشد یعنی نزدیک کردن نظرات به یکدیگر و به معنی دیگر به نکات اجتماعی بیشتر توجه شود.

-یکی از نکات دیگر که در این تحقیق باید بدان توجه بیشتر شود نظرات پاسخگویان در جهت حذف مشکلات ازدواج است. که راههایی که دانشجویان پیشنهاد کرده اند از جمله محدود کردن توقعات و دوری گزیدن از تشریفات که مهمترین مشکلات ازدواج بوده و بر آن تاکید دارند لذا توجه به این امورا زاهم مواردی است که باید بدان پرداخته شود.

-با توجه به نتایج تحقیق اکثریت پاسخگویان تمایل به افزایش زیاد بودن مدت مناسب آشنایی دارند لذا اگر این مدت زیاد باشد جهت آشنایی بهتر و با مسائل زندگی بهتر درگیر می‌شوند بنابراین نقاط ضعف و قوت خود را در تعاملات بهتر می‌توانند کشف کنند.

پی نوشت ها

[1]K.waster marek
[2]Levirate

[3]pan mixia
[4]Arranged Marriage

منابع

اعزازی، شهلا (۱۳۸۳). جامعه‌شناسی خانواده با تاکید بر نقش، ساختار و کارکرد خانواده در دوران معاصر. تهران: روشنگران و مطالعات زنان،
امینی، ابراهیم (۱۳۸۰). انتخاب همسر. تهران: شرکت چاپ و نشر بین الملل،

- حسین زاده شانديز، هادی (۱۳۸۳). **بررسی معیارهای همسرگزینی و ازدواج در بین جوانان مجرد شهر شاندیز**. کارشناسی ارشد، جمعیت‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران
- حسینی بیر جندی (۱۳۸۰). **مشاوره در آستانه ازدواج**. تهران: انتشارات آوای نور،
- دواس، دی.ای. (۱۳۷۶). **پیمایش در تحقیقات اجتماعی**. ترجمه: هوشنگ نائیبی، تهران، نشر نی،
- دورانت، ویل (۱۳۷۸). **تاریخ تمدن، جلد ۱**. ترجمه احمد آرام و دیگران، تهران، شرکت انتشارات علمی و فرهنگی
- رنجبر، محمد رضا (۱۳۷۹). **ازدواج بدون طلاق**. تهران، انتشارات آوای نور،
- رفیع پور، فرامرز (۱۳۷۸). **آنا تومی جامعه**. تهران: شرکت سهامی انتشار
- ریتزر، جورج، (۱۳۷۴). **نظریه جامعه‌شناسی در دوران معاصر**. ترجمه محسن ثلاثی، تهران، علمی
- ساروخانی، باقر (۱۳۸۱). **مقدمه ای بر جامعه‌شناسی خانواده ۵۵**. تهران، سروش،
- سگال، مارتین (۱۳۷۵). **جامعه‌شناسی تاریخی خانواده ۵۵**. ترجمه: حمید الیاسی، تهران، نشر مرکز.
- ساروخانی، باقر (۱۳۷۷). **"روش‌های تحقیق در علوم اجتماعی"**. **جلد اول اصول**. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی،
- ساروخانی، باقر (۱۳۸۳). **روش‌های تحقیق در علوم اجتماعی**، جلد دوم. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- شریفی جو، اشرف (۱۳۸۴). **"بررسی عوامل اجتماعی موثر بر تاخیر سن ازدواج دختران شاغل شهر تهران"**. کارشناسی ارشد، مطالعات زنان، تهران، واحد علوم و تحقیقات.
- صدیق اورعی، غلامرضا، (۱۳۷۴). **جامعه‌شناسی مسائل اجتماعی جوانان**. مشهد: انتشارات جهاد دانشگاهی،
- عابدی، مهناز، (۱۳۸۴). **"بررسی عوامل و موانع فرهنگی - اجتماعی ازدواج مجدد در شهر کرج"**. کارشناسی ارشد، مطالعات زنان، تهران، واحد علوم و تحقیقات،
- کیوی، ریمون، وان کامپن هود، لوک (۱۳۸۴). **روش تحقیق در علوم اجتماعی**. ترجمه: عبدالحسین نیک گهر، تهران: نشر توتیا،
- کلاتری، خلیل (۱۳۸۲). **پردازش و تحلیل داده‌ها اجتماعی - اقتصادی**. تهران: نشر شریف،
- گیدنز، آنتونی (۱۳۷۴). **جامعه‌شناسی**. ترجمه: منوچهر صبوری، تهران: نشر نی،
- گود، ویلیام (۱۳۵۲). **خانواده و جامعه**. ترجمه: ویدا ناصحی، تهران: بنگاه ترجمه و نشر کتاب.
- لیتل، دانیل (۱۳۷۳). **تبیین در علوم اجتماعی**. ترجمه: عبدالکریم سروش، تهران: انتشارات صراط،
- منصور فر، کریم (۱۳۷۱). **روشهای آماری**. تهران: موسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران،
- نیک گهر، عبدالحسین (۱۳۸۳). **مبانی جامعه‌شناسی**. تهران، نشر توتیا،
- Udri Richard (1966). **The social context of Marriage**. New York, J, B Lippincott company,
- Burgess ,Emestw(1963). **The family**, New York, American Book Company.-
www.wemen.ir (visited on octobr.20,2007) claude, Morin, (2006), Women's Employment Marriage Age & Population change

مجله جامعه شناسی معاصر، سال اول / شماره اول / زمستان ۱۳۸۷ ۱۷۲

Eshleman, J. Ross. (1988) **The family an Introduction**, Aiiynand Bacod, Inc.